

І.І. Помінова, ст. викл.

ЕВОЛЮЦІЯ ВІДНОСИН ПРАЦІ ТА КАПІТАЛУ В УМОВАХ МЕРЕЖЕВОЇ ЕКОНОМІКИ

Розкрито соціально-економічні наслідки розвитку мережних структур у сучасній економічній системі, у тому числі зміни категорій праці, капіталу і виробничих відносин.

Раскрыты социально-экономические последствия развития сетевых структур в современной экономической системе, в том числе изменения категорий труда, капитала и производственных отношений.

The results of development of network structures in modern economic system are defined, specific features of network economy and corresponded changes of socio-economic relations are described.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Розвиток мережних форм організації економіки призводить до еволюції сучасних економічних систем. Сьогодні мережі складають нову соціально-економічну морфологію нашого суспільства, а розповсюдження «мережної» логіки в значній мірі відбивається на ході та результатах процесів виробництва, розподілу, обміну та споживання.

Мережні форми організації економіки господарських систем починають витіснити традиційні форми економічних відносин у суспільстві, тому питання їхньої еволюції залишаються відкритими. Незрозуміло, наприклад, як відбуватиметься формування соціально-економічних норм поведінки господарюючих суб'єктів між собою та відносин з державними інститутами при закріпленні нових можливостей мережної економіки в розвитку майбутньої системи соціальних відносин.

Недостатній ступінь дослідженості цих процесів обумовлює необхідність науково-практичного пошуку прийнятних для кожного з економічних агентів варіантів поведінки в процесі розповсюдження мережної економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сфера розвитку мережних форм організації економіки в сучасних економічних системах не має єдиного тлумачення серед вчених-економістів, а соціально-економічні наслідки цього процесу взагалі вважаються малодослідженими. Проте окремим питанням мережної економіки у вітчизняній та зарубіжній літературі приділяється певна увага. Серед зарубіжних авторів у даній сфері знань найбільш відомі М. Кастельс, Д. Бірн,

Ф. Махлуп, та ін. Серед російських та українських вчених даною проблемою займаються В.І. Відяпін, В.Л. Іноземцев, В.П. Леонтьєв, Ю.В. Яковець, тощо.

Мета та завдання статті. Основна мета дослідження полягає у виявленні специфіки побудови взаємовідносин найманих працівників і власників капіталу в умовах мережної економіки. Задля досягнення даної мети необхідно таке:

- виявити соціально-економічні наслідки розвитку мережних структур у сучасній економічній системі;
- розкрити еволюцію понять праці, капіталу та виробничих відносин в умовах розвитку мережних форм організації економічної діяльності;
- показати специфіку поведінки економічних суб'єктів у нових умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Економічний устрій останніх трьох століть пов'язаний з такими категоріями, як капітал і наймана праця. Можна сказати, що ці явища економічних відносин органічно пов'язані між собою, водночас вони характеризують складні відносини, які виникають і функціонують між власниками капіталу і власниками робочої сили, тобто суб'єктивної продуктивної сили, якими є робітники, інженерно-технічний персонал, менеджери, науковці тощо.

Сучасне суспільство характеризується розвитком мережних форм організації, що значно трансформує всі складові економічної системи, в тому числі соціально-економічні відносини.

Мережні форми організації економіки характеризуються одночасною трансформацією економіки, праці, зайнятості, державної політики. В економіці, побудованій на мережній основі, інноваційні знання та інформація стають ключовими чинниками якості, продуктивності й конкурентоспроможності. Саме вони формують якість людських ресурсів, їхню здатність використовувати сучасні технології й управляти новітніми інформаційними та економічними системами.

Сучасна економіка характеризується всесвітнім характером і в значній мірі будується навколо мережі фінансових потоків. Капітал працює у глобальному масштабі і в реальному часі, причому він реалізується, інвестується та нагромаджується насамперед в сфері обігу, тобто як фінансовий капітал. Останній завжди складає основну частину капіталу, проте сьогодні ми стаємо свідками феномену: подальше нагромадження капіталу та фінансова діяльність все частіше здійснюється на глобальних фінансових ринках; з цих мережних структур надходять інвестиції в усі галузі господарської діяльності:

інформаційний сектор, сферу послуг, сільськогосподарське виробництво, охорону здоров'я, освіту, обробну промисловість, транспорт, торгівлю, туризм тощо.

Деякі види діяльності, проходячи через різноманітні цикли і відчуваючи вплив глобальної конкуренції, стають більш доходними, ніж інші. При чому, незалежно від того, що саме забезпечує отримання прибутку (виробники, споживачі, технології тощо), він потрапляє в мережу фінансових потоків, де будь-який капітал зрівнюється в умовах перетворених на гроші продуктів. За таких умов капітали різних сфер та галузей збільшуються, або зменшуються, визначаючи життя корпорацій, заощаджень, національних валют та регіональних економік.

Навіть так звану «реальну» економіку сьогодні ми починаємо розуміти як «нереальну», оскільки в епоху панування мережних структур дійсна реальність знаходиться у фінансовій сфері. Усі інші види діяльності стають або основою для отримання необхідних вільних коштів, які можна було б вкласти у глобальні фінансові потоки, або в якості результату вже розміщених капіталовкладень.

Проте, щоб фінансовий капітал міг працювати і конкурувати, він має спиратися на знання та інформацію, що отримують забезпечення і розповсюдження завдяки інформаційній технології. Таким стає конкретний зміст взаємозв'язку між класичною формою виробництва та інформаційною формою розвитку. Процес нагромадження капіталу сьогодні – це взаємодія між вигідним розміщенням коштів у відповідних фірмах і використанням нагромаджених прибутків задля збагачення в умовах глобальних фінансових мереж.

Таким чином, нагромадження капіталу пов'язане з продуктивністю, конкурентоспроможністю та наявністю необхідної інформації щодо інвестицій у кожному секторі економіки. Фірми, що займаються розробкою високих технологій, залежать від фінансових коштів, без яких вони неспроможні продовжувати свій нескінченний пошук інновацій, забезпечуючи цим продуктивність і конкурентоспроможність. Фінансовий капітал, діючи безпосередньо через банківські інститути або опосередковано через динаміку фондових ринків, визначає долю високотехнологічних галузей. З іншого боку, технологія та інформація виступають в якості вирішальних засобів для отримання прибутків і завоювання ринку.

Отже, фінансовий капітал і промисловий капітал, пов'язаний з високими технологіями, стають все більше взаємозалежними, хоч і зберігають власну специфіку в тому, що стосується форми діяльності кожної з галузей.

Нові економічні форми будуються навколо глобальних мережних структур капіталу, управління та інформації, а здійснюваний через такі мережі доступ до технологічних вмінь та знань складає у наш час основу продуктивності та конкурентоспроможності. Компанії, фірми та інші організації й інститути сьогодні об'єднуються у мережі різної конфігурації. Їхня структура помітно відрізняється від традиційної, в якій була значна різниця між крупними корпораціями і малим бізнесом, охоплювалися сектори та економічні групи, організовані за географічним принципом. Тому сьогодні трудові процеси набувають все більш індивідуального характеру, відбувається фрагментація діяльності в залежності від виробничих завдань з її наступною реінтеграцією задля отримання кінцевого результату. Це проявляється через виконання взаємопов'язаних завдань у різних місцях планети, що означає новий розподіл праці, який заснований на можливостях та спроможностях кожного робітника.

В умовах економіки, що побудована навколо мереж, капітал або первісно носить глобальний характер, або стає таким з метою долучення до процесу нагромадження. За принципом мереж фірми вибудовують як власну внутрішню структуру, так і зовнішні зв'язки. Завдяки цьому потоки капіталу та викликана ними діяльність, пов'язана з виробництвом, управлінням та розподілом, розтікається по взаємопов'язаних мережах різноманітної конфігурації. Це дуже змінює звичні уяви про капітал та його власників (капіталістів). Класичне визначення капіталу належить К. Марксу, який вважав, що «монополізовані певною частиною суспільства засоби виробництва, відособлені у відношенні до живої робочої сили продукти і умови приведення в дію самої цієї робочої сили, – ось що в силу цієї протилежності персоніфікується в капіталі» [2, с.820]. На думку П. Самуельсона капітал, або «багатство», перебувають, головним чином, у приватній власності тих, хто іменується капіталістами [3, с.61].

В умовах мережної економіки до них навряд чи відносяться юридичні власники засобів виробництва, якими можуть бути, наприклад, пенсійний фонд чи мешканці іншої країни, щокладають кошти у зростаючий ринок за допомогою банківського автомату. До них не можна віднести і менеджерів корпорацій, бо вони контролюють конкретні корпорації і, можливо, не розуміються на систематичних, поточних рухах капіталу в фінансовій мережі, не розуміють технології розвитку інформаційних мереж або еволюції стратегій в багатогранному комплексі мережних підприємств. Представниками верхівки глобальної системи капіталу бувають менеджери: так відбувається в японських корпораціях. Їх можна знайти в зарубіжних мережних

структурах китайського бізнесу, причому в цій категорії прослідковуються чітко виражені культурні зв'язки, часто сімейні або особисті. В США склався теж незвичний портрет сучасного власника капіталу: він одночасно має риси банкіра, спекулянта, генія-підприємця, що самостійно піднявся на верхні сходинки соціуса, магнатів глобального масштабу і менеджерів багатонаціональних корпорацій. В інших випадках в якості власників капіталу виступають державні корпорації (наприклад, французькі банки і комп'ютерні фірми). У пострадянському просторі представники комуністичної номенклатури, конкуруючи з молодими підприємцями, намагалися привласнити частину державного майна. Отже, мова йде про специфічного власника капіталу.

Місце глобального власника капіталу сьогодні посідає взаємопов'язана, глобальна система капіталу, рух та мінлива логіка якого повністю визначають економічні процеси та відбиваються на житті суспільства в цілому. Таким чином, власник капіталу є знеособленим та усупільненим, створеним з фінансових потоків, що керуються електронними мережами. Глобальна мережа одночасно об'єднує та ставить під контроль конкретні центри нагромадження капіталу, визначаючи структуру поведінки власників на основі підкорювання собі.

Також змінюються в мережній економіці категорії праці та виробничих відносин. У просторі фінансових потоків робітники не зникають і роботи залишається достатньо. Сучасний світ характеризується великою кількістю робочих місць та більш високим відсотком зайнятості, ніж коли-небудь в історії. Розповсюдження інформаційних технологій, не дивлячись на зміни структури праці та зникнення певних видів роботи, не призвело і навряд чи в майбутньому призведе до масового безробіття, як стверджували скептики. Зростання безробіття в більшій мірі може бути пов'язане з соціальними інститутами, іншими причинами, аніж з новою виробничою системою.

Перехід світової спільноти до технологічного укладу, що базується на мережному розвитку виробництва і управління, на масовому використанні інформаційно-комунікативних технологій, визначає новий ступінь сучасної цивілізації. Її головні риси – посилення ролі кваліфікації, професіоналізму і творчих здібностей робітника як головних характеристик праці та людського капіталу. Найважливішим активом високотехнологічної, інформаційно-мережної економіки стають не матеріальні ресурси, а знання, інтелект, інформація, інновація, що перетворюються сьогодні у реальні чинники національної конкурентоспроможності. Саме тому частка людей з вищою освітою у населенні працездатного віку постійно зростає у всіх країнах.

Зміни в характері конкуренції в умовах інформатизації суспільства і переходу до економіки мережних структур формує нові вимоги до системи освіти. Так звані віртуальні робочі місця, що, вже зараз широко розповсюджені і завдяки яким у низці випадків відпадає необхідність безпосереднього контакту між робітниками у трудовому процесі, потребують іншої психології робітника, спеціальної підготовки, принципово іншого кваліфікаційно-освітнього рівня, можливо, навіть зміни самого поняття кваліфікації. Мережна економіка потребує спеціалістів нового типу: робітники окрім високих професійних якостей мають бути спроможними до управлінської та підприємницької діяльності, до діагностування ділових відносин і встановлення ділових контактів, бути компетентними, мати високий інтелект і високий рівень культури, а також схильність до індивідуальної творчості, а, головне, розумітися на роботі в інформаційному світі, в глобальній інформаційній мережі.

Орієнтуватися в економіці, де панує мережна діяльність, і, головне, зберігати конкурентоспроможність у ній зможуть лише робітники зі спеціальними знаннями, певними особистими якостями. Саме тому система освіти і підготовки кадрів має виконувати особливу місію: готувати людей до постійних технічних змін, до розуміння відносності наших знань і необхідності безперервної освіти з метою створення засад сталої конкурентоспроможності національної економіки.

Докорінні зміни відбуваються у відносинах праці та капіталу. У мережній економіці капітал за своєю сутністю носить глобальний характер, а праця, як правило, локальний. Історична реальність розвитку інформаційних технологій така, що веде до концентрації та глобалізації капіталу, причому саме завдяки дуже сильному децентралізуючому впливу мережеских структур, можна виділити наступні особливості сучасної праці:

- розрізнена в залежності від операцій, що виконуються;
- роздібнена за організаційною ознакою;
- диверсифікована в аспекті наявності або відсутності роботи;
- розділена в умовах колективної діяльності.

Мережі зливаються одна з одною, створюючи метанережу капіталу. Праця ж стає все більш індивідуалізованою з точки зору можливостей робітників, умов праці тощо. Роль людини стає більш розмитою в умовах мінливої системи виробництва, спільної роботи, створення мереж, залучення зовнішніх джерел.

Отже, в рамках комплексних, глобальних мереж, що взаємодіють, виробничі процеси об'єднуються в одне ціле. Проте вод-

ночас відбувається диференціація трудових процесів, розподіл праці в глобальних масштабах. В умовах мережного суспільства капітал скоординований у глобальному масштабі, тоді як праця індивідуалізована.

Висновки. Економічна система, в основі якої мережна основа, характеризується трансформацією великої кількості сфер та галузей, в тому числі сфери праці з її робітниками та власниками фірм.

Питання про джерела експлуатації, еволюцію історичних форм нерівності залишається дискусійним. Зміни в положенні учасників виробництва і розподілу доходів, пов'язані з розвитком мережних форм організації економіки, підтверджують позицію, яка визнає наявність різноманіття існуючих форм соціальних відносин, їхню трансформацію під впливом зрушень соціально-економічних умов.

Список літератури

1. Castells, M. The Rise of the Network Society [Text] / M. Castells. – Oxford. : Blackwell Publishers, 1996. – 384 p.

2. Маркс, К. Капітал. Т. 3. [Текст] / К. Маркс. – К. : Держполітвидав УРСР, 1954. – 873 с.

3. Самуэльсон, П. Экономика. [Текст] / П. Самуэльсон. – М. : Прогресс, 1964. – 564 с.

Отримано 30.09.2009. ХДУХТ, Харків.

© І.І. Помінова, 2009.

УДК 336.77: (338.46:640.4)

Л.А. Бовш, здобувач (*УТТГ, Київ*)

МАКРОЕКОНОМІЧНА ОЦІНКА ІНВЕСТИЦІЙНОГО РИНКУ УКРАЇНИ: ГЕОПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ

Проаналізовано макроекономічне інвестиційне середовище та система відповідних чинників як індикаторів у системі прийняття рішень.

Проанализированы макроэкономическая инвестиционная среда и система соответствующих инвестиционных решений.

Examined in this article are the macroeconomic investment environment and relevant factors as the indicators in the managerial scheme of the investment process.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сьогодні Україна переживає економічний і політичний колапс: уряд не здатен забезпечити стабільність, а фінансова система потерпає від зовнішніх